

ŠKOLA - UČITEL - ŽÁK - PRÁVA - ZDRAVÍ

PhDr. Antonín Bůžek, Ph.D.

Škola jako sociální instituce

Ve škole se vychovává a vzdělává budoucí občan. (T. G. Masaryk)

Školu vymezují a specifikují odpovídající mezinárodní dokumenty, Ústava a Listina základních práv a svobod, zákony, navazující normy a předpisy (školský zákon a příslušné vyhlášky, školní řád a pravidla chování žáků aj). Tradiční funkcí školy je poskytovat vzdělání žákům příslušných věkových skupin v organizovaných formách podle určitých vzdělávacích programů. Je též místem personalizace, socializace a enkulturace žáků a připravuje je na život osobní, pracovní a občanský. Ve školách se uskutečňuje výchova formální (angl. formal education), která je zajišťována nebo podporována státem, věkově odstupňována. Patří sem tedy tradiční vzdělávání uskutečňované ve škole. Zakončení formálního stupně vzdělávání je potvrzováno dokladem o absolvování. Žáci, kteří do školy přicházejí, jsou také ovlivňováni výchovou informální (angl. informal education), to je učením vyplývajícím z každodenního kontaktu a zkušeností s rodinou, prací, přáteli, živelně vznikajícími vrstevnickými skupinami dětí a mládeže, médií a vlivy dalších činitelů, kteří působí v blízkých životních prostředích. Mimo formální výchovný systém též na děti působí výchova neformální (angl. non-formal education), což je cílená strukturovaná aktivita (např. v útvaru zájmové činnosti, zájmovém kroužku, uměleckém souboru, sportovním družstvu, také ve sdružení dětí a mládeže). Nebývá zakončena udělením osvědčení.

Škola jako společenství

Škola je sociální instituce, a tedy i účelové společenství žáků, učitelů a rodičů. Jako sociální organismus žije, pracuje a rozvíjí se v kontextu vývoje všech svých příslušníků. Při veškeré pestrosti individuálně relevantních nabídek a forem práce je sociální faktor velmi důležitý. Žáci vnímají svou přináležitost jak ke své školní třídě, ke spolužákům, tak i ke škole jako celku se všemi lidmi, kteří ve škole pracují. Sociální citění se může vypěstovat jen prostřednictvím živého, osobního a konkrétního styku člověka s člověkem. Škola je místem setkání, kde se setkávají spolužáci, učitelé a ostatní zaměstnanci. Také rodiče se setkávají s učiteli. Ve škole lze u žáků podněcovat zdravou ctižádost i soutěživost, jakož i smysl pro povinnost, odpovědnost vůči druhým a jejich právům. Ve škole by se žáci měli naučit žít ve společenství, uplatnit své nadání a vlohy, umět společenství aktivně budovat a umět ve společenství vytvářet prostor pro druhého člověka. Každý žák, chlapec, děvče dovede něco dobře udělat, v tom by ho měla škola zachytit a tam na jeho výchově i vzdělávání stavět. Podle J. A. Komenského by škola měla být dílnou lidskosti, kde se lidé lidmi dělají. Škola má rozvíjet smysl propojených dimenzí: pravdy, dobra a krásy. Psychosociální školní prostředí má podobu: statickou (školní klima) a proměnlivou (učební atmosféra). Naše škola je hodně poznatkovatelná a málo vztahotvorná, řekl profesor Zdeněk Helus. Dobrá škola se pozná podle toho, že v ní vládne všeobecná spokojenost, že je přívětivá ke svým žákům.

Vzdělávání podle aktuálního školského zákona z roku 2013

(1) Vzdělávání je založeno na zásadách

- a) rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana,
- b) zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce, vzájemné úcty, respektu, názorové snášenlivosti, solidarity a důstojnosti všech účastníků vzdělávání,
- d) bezplatného základního a středního vzdělávání státních občanů České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ve školách, které zřizuje stát, kraj, obec nebo svazek obcí,
- e) svobodného šíření poznatků, které vyplývají z výsledků soudobého stavu poznání světa a jsou v souladu s obecnými cíli vzdělávání,
- f) zdokonalování procesu vzdělávání na základě výsledků dosažených ve vědě, výzkumu a vývoji a co nejširšího uplatňování účinných moderních pedagogických přístupů a metod,
- g) hodnocení výsledků vzdělávání vzhledem k dosahování cílů vzdělávání stanovených tímto zákonem a vzdělávacími programy,
- h) možnosti každého vzdělávat se po dobu celého života při vědomí spoluodpovědnosti za své vzdělávání.

(2) Obecnými cíli vzdělávání jsou zejména

- a) rozvoj osobnosti člověka, který bude vybaven poznávacími a sociálními způsobilostmi, mravními a duchovními hodnotami pro osobní a občanský život, výkon povolání nebo pracovní činnosti, získávání informací a učení se v průběhu celého života,
- b) získání všeobecného vzdělání nebo všeobecného a odborného vzdělání,
- c) pochopení a uplatňování zásad demokracie a právního státu, základních lidských práv a svobod spolu s odpovědností a smyslem pro sociální soudržnost,
- d) pochopení a uplatňování principu rovnosti žen a mužů ve společnosti,
- e) utváření vědomí národní a státní příslušnosti a respektu k etnické, národnostní, kulturní, jazykové a náboženské identitě každého,
- f) poznání světových a evropských kulturních hodnot a tradic, pochopení a osvojení zásad a pravidel vycházejících z evropské integrace jako základu pro soužití v národním a mezinárodním měřítku,
- g) získání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje a o bezpečnosti a ochraně zdraví.

(3) Vzdělávání poskytované podle tohoto zákona je veřejnou službou.

Učitel

je pedagogický pracovník, jehož profesní aktivita spočívá v kulturní transmissi předávání poznatků žákům (transmission of knowledge), postojů a dovedností, které jsou specifikovány ve formálních

kurikulárních programech. Učitel-učitelka spoluvytváří edukační prostředí v interakci se žáky. Spolu s ostatními kolegy tvoří určitou učitelskou subkulturu. Svou profesi, ke které má příslušnou kvalifikaci, má vykonávat v souladu s právem, pedagogicko-psychologickými a didaktickými aspekty, které respektují nejlepší zájem dítěte. Jednak jako autorita formální, jednak jako autorita neformální. Žáci nečekají jen perfektně fungující didaktický mechanismus, ale strhující osobnost. A to i v komunikaci, včetně chování a činu. Dítě, žák, má být v centru pozornosti učitele, který je též ochráncem práv dítěte. Tedy měl by být vzdělán i v oblasti lidských a dětských práv. Učitelské povolání je vždy kompromisem mezi přísností a laskavostí. Učitel-učitelka se v pedagogickém smyslu „plete“ (zasahuje, vstupuje, ovlivňuje) do života žákům, budoucím dospělým. Osobnostní prestiž učitele (prestige, franc.) vážnost, důstojnost, proslulost povolání je nutné individuálně budovat. Učitelství je služba žákům, ale učitel není sluha. Jde též o to, aby učitel ve své profesi hledal a nacházel smysl. (Smysl nemůže být dán, ale musí být nalézán, jak říkal V. E. Frankl, zakladatel logoterapie.) Učitel by se měl udržovat v intelektuální kondici a trvale rozvíjet svou všeobecnou vzdělanostní úroveň, poznání v učebních předmětech, pedagogice a psychologii. Učitel má být otevřen realitě života a k učení, čímž může být pro žáky zajímavý. Protože výchova a vzdělávání nemá být neutrální a izolováno od reality života. Říká se, že dospělý by se neměl pouštět ruky dítěte, kterým (sám) kdysi byl.

Traduje se, že učitel je vychovatel, vzdělavatel a veřejný činitel.

Žák (student)

je člověk, dítě (i adolescent), chlapec, děvče v roli žáka. Se spolužáky tvoří žákovskou subkulturu. Do školy přichází zpravidla z rodiny (také z jiné instituce, která má rodinu nahradit). Genotypní podmíněnost dítěte, chlapce, děvčete je ovlivňována různými prostředními a nabývá fenotypní kvality. Podle F. Koukolíka ne toliko geny, ale i memy (mem je kulturní obdoba genu, jednotka kulturní informace, z řeckého mimesis-napodobení) významně přispívají k fenotypní kvalitě jedince. Dítě má být slyšeno, má právo participovat na věcech, které se ho týkají a vyslovit svůj názor. Být subjektem, ne toliko objektem ve výchově a vzdělávání. Chování člověka, tedy i dítěte a žáka je podle sociologa W. I. Thomase (1923, Nakonečný, M. *Základní otázky psychologie*. Praha: SPN, 1968, s. 126)) ovlivněno tzv. „čtyřmi přáními“, která jsou vlastní všem lidem: 1. touha po nových zkušenostech, 2. touha po jistotě, 3. touha po ohlasu, 4. touha po uznání. (William Isaac Thomas, 1863-1947, amer. sociolog a sociální psycholog, představitel humanistické sociologie a pozitivismu v sociologii.) Český antropolog Josef Wolf (1927 – 2012) na otázku, co dítě potřebuje, nejvíce odpovídá: dítě potřebuje nejvíce tři P, tj. pozornost, porozumění a pohodu. Samozřejmě, že nejvíce potřebuje lásku, ale to je tak všeobecný pojem, až je téměř neskutečný a málokdy konkrétní – proto ta tři P. (Antropologie pro každý den, 2004, s. 178.)

Každé dítě má právo znát svá práva a v jejich duchu jednat.

Každé dítě má právo jednat na obranu svých práv, ať samo nebo za přispění druhých.

Každé dítě by mělo dospět, zejména prostřednictvím výchovy k tomu, aby bylo odpovědným uživatelem svých práv.

Lidská a dětská práva uznávají etickou kategorii odpovědnosti, která završuje lidskou zralost.

Mezinárodní dokument, Úmluva o právech dítěte neznámá, že dítě si může dělat, co chce, kdy chce a jak chce. To je právě někdy špatně pochopeno a tedy interpretováno (nejen dětmi, ale i dospělými) tak, že každý smí dělat, co chce a nikdo mu do toho nesmí mluvit. Vedle práva na svobodnou volbu, sebeurčení a respekt je totiž dalším důležitým hlavním principem odpovědnost za důsledky vlastního rozhodnutí a jednání.

V. E. Frankl kdysi řekl, že existuje socha Svobody, ale kde je socha Odpovědnosti?

V této souvislosti připomeňme, že společensky odpovědným se člověk nerodí, společensky odpovědným se člověk stává.

Projekt *Asociace společenské odpovědnosti* (www.spolecenskaodpovednost.cz) si klade za cíl zvýšit povědomí společenské odpovědnosti u škol a příklady dobré praxe inspirovat ostatní. Vytvořit takové hnutí, které dokáže vyvinout tlak na legislativu a společenská odpovědnost se stane součástí vzdělávání na všech úrovních, zejména však mateřských a základních škol.

Moc ve společnosti (rozumějme stát a jeho pilíře: moc zákonodárná, moc výkonná, moc justiční) musí zaručit všem občanům, tzn. i dětem jejich práva. Práva dítěte vyjadřují lidská práva pro dětství. (Ten, kdo zákon posuzuje, měl by ho sám dodržovat.)

Práva jsou pojítka lidské společnosti. Jsou-li rozvrácená, je i celá lidská společnost rozvrácená.
(J. A. Komenský)

V budově OSN před vchodem do jednacího sálu Valného shromáždění jsou na tmavozelené desce vyrytá slova latinskoamerického básníka, spisovatele a myslitele José Martího (1853 – 1895, Kuba): „Je-li narušeno právo jednoho člověka, práva všech lidí jsou v nebezpečí.“ (Pozn. autora příspěvku: lze přijmout názor, že stejný význam tato slova básníka mají i pro dítě jako člověka.)

J. Hašek ve 3. dílu „Osudů dobrého vojáka Švejka (1967, s. 164) píše: „Vono je vůbec moc věcí na světě, který se nesmějí dělat, ale můžou se provádět. Hlavní věc, aby to každé zkusil, jestli se mu to povede, když to nesmí, aby to moh“.

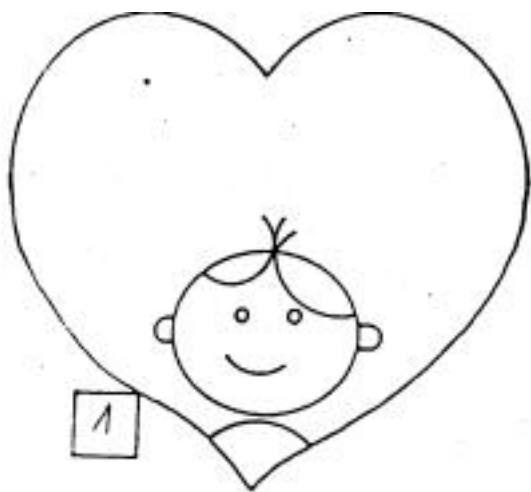
PRÁVO je prostředkem regulace (řízení i ochrany)

vztahů ve společnosti; stanoví souhrn závazných (právních) norem jednání.

PRÁVNÍ VĚDOMÍ vyjadřuje představy jednotlivců nebo sociálních skupin o právu a spravedlnosti. Jeho strukturu tvoří složky poznávací (mínění, názory), emocionální (prožívání, cítění) a volní (jednání). Úroveň právního vědomí podmiňuje do značné míry **PRÁVNÍ JEDNÁNÍ**, tj. jednání v souladu s právem, s právními normami

POLITIKA je správa věcí veřejných a jde při tom o prosazování zájmů ve společnosti.

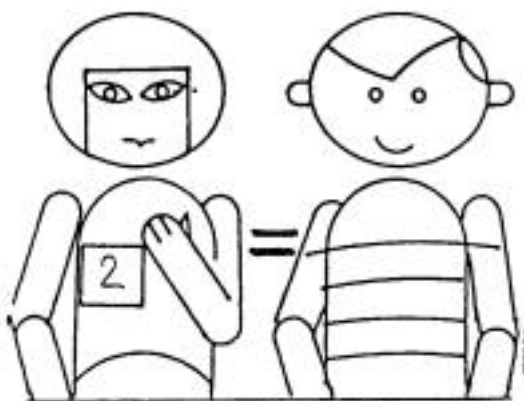
Každé dítě má právo na pozornost a lásku.

Každé dítě je týrané, které není milované.

Pozn. Lásky k dítěti - mít dítě rád - je nevymahatelná.

Každé dítě má mít rovný přístup ke svým právům.

Bez jakékoli diskriminace.

Každé dítě má právo na správné jídlo.

Na dostatečně výživnou stravu.

Každé dítě má právo na vzdělání.

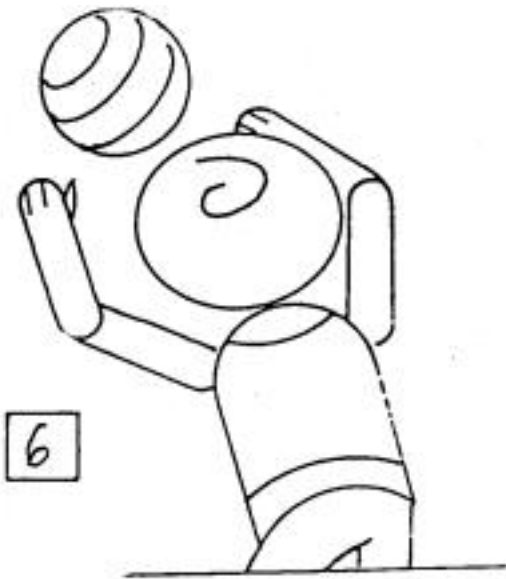
Na základě rovných možností.

Každé dítě má právo na zdravotní péči.

Nejvýše dosažitelnou úroveň zdravotního stavu.

Každé dítě má právo na hru a volný čas.

Hra a oddechové činnosti dle věku.

Každé dítě má právo na vyslovení vlastního názoru.

V záležitostech, které se dítěte týkají.

Každé dítě má právo na volbu své víry.

Svoboda projevovat náboženství nebo víru.

Každé dítě má mít možnost sdružovat se s ostatními dětmi. S výjimkou omezení, která stanoví zákon.

Každé dítě má právo na přístup k informacím.

Ústně, písemně, tiskem, prostřednictvím umění. Nebo jinými prostředky. Avšak nenarušující či ohrožující zdravý vývoj dítěte.

Z aktuálního školského zákona 2013 (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání) ve znění účinném od 1. 1. 2013 vyjímáme:

Práva žáků, studentů a zákonných zástupců dětí a nezletilých žáků

§ 21

Práva žáků, studentů a zákonných zástupců dětí a nezletilých žáků

(1) Žáci a studenti mají právo

- a) na vzdělávání a školské služby podle tohoto zákona,
- b) na informace o průběhu a výsledcích svého vzdělávání,
- c) volit a být voleni do školské rady, jsou-li zletilí,
- d) zakládat v rámci školy samosprávné orgány žáků a studentů, volit a být do nich voleni, pracovat v nich a jejich prostřednictvím se obracet na ředitele školy s tím, že ředitel školy je povinen se stanovisky a vyjádřeními těchto samosprávných orgánů zabývat,
- e) vyjadřovat se ke všem rozhodnutím týkajícím se podstatných záležitostí jejich vzdělávání, přičemž jejich vyjádřením musí být věnována pozornost odpovídající jejich věku a stupni vývoje,
- f) na informace a poradenskou pomoc školy nebo školského poradenského zařízení v záležitostech týkajících se vzdělávání podle tohoto zákona.

(2) Práva uvedená v odstavci 1 s výjimkou písmen a) a d) mají také zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků.

(3) Na informace podle odstavce 1 písm. b) mají v případě zletilých žáků a studentů právo také jejich rodiče, popřípadě osoby, které vůči zletilým žákům a studentům plní vyživovací povinnost.

Povinnosti žáků, studentů a zákonných zástupců dětí a nezletilých žáků

§ 22

(1) Žáci a studenti jsou povinni

- a) řádně docházet do školy nebo školského zařízení a řádně se vzdělávat,
- b) dodržovat školní a vnitřní řád a předpisy a pokyny školy a školského zařízení k ochraně zdraví a bezpečnosti, s nimiž byli seznámeni,
- c) plnit pokyny pedagogických pracovníků škol a školských zařízení vydané v souladu s právními předpisy a školním nebo vnitřním řádem.

(2) Zletilí žáci a studenti jsou dále povinni

- a) informovat školu a školské zařízení o změně zdravotní způsobilosti, zdravotních obtížích nebo

jiných závažných skutečnostech, které by mohly mít vliv na průběh vzdělávání,

b) dokládat důvody své nepřítomnosti ve vyučování v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem,

c) oznamovat škole a školskému zařízení údaje podle § 28 odst. 2 a 3 a další údaje, které jsou podstatné pro průběh vzdělávání nebo bezpečnost žáka a studenta, a změny v těchto údajích.

(3) Zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků jsou povinni

a) zajistit, aby dítě a žák docházel řádně do školy nebo školského zařízení,

b) na vyzvání ředitele školy nebo školského zařízení se osobně zúčastnit projednání závažných otázek týkajících se vzdělávání dítěte nebo žáka,

Výchovná opatření

Uvozující poznámka:

Lidé jsou rozdílní, a to i v preferencích hodnot. Jako v životě společnosti, tak i ve škole se vždy najdou tací, kteří nebudou pravidla soužití mezi lidmi respektovat. Co je možné, ale také nutné, vztahy mezi žáky pozitivně ovlivňovat a jejich chování a jednání ovlivňovat, korigovat. Vést žáky k tomu, aby pečovali o svá práva, byli za ně zodpovědní a právo druhých respektovali. A tak i škola působí výchovně preventivně vůči sociálně negativním jevům ve specificky zaměřených programech.

§ 31

(1) Výchovnými opatřeními jsou pochvaly nebo jiná ocenění a kázeňská opatření. Kázeňským opatřením je podmíněné vyloučení žáka nebo studenta ze školy nebo školského zařízení, vyloučení žáka nebo studenta ze školy nebo školského zařízení, a další kázeňská opatření, která nemají právní důsledky pro žáka nebo studenta. Pochvaly, jiná ocenění a další kázeňská opatření může udělit či uložit ředitel školy nebo školského zařízení nebo třídní učitel. Ministerstvo stanoví prováděcím právním předpisem druhy dalších kázeňských opatření a podmínky pro udělování a ukládání těchto dalších kázeňských opatření a pochval nebo jiných ocenění.

(2) Ředitel školy nebo školského zařízení může v případě závažného zaviněného porušení povinností stanovených tímto zákonem nebo školním nebo vnitřním řádem rozhodnout o podmíněném vyloučení nebo o vyloučení žáka nebo studenta ze školy nebo školského zařízení. V rozhodnutí o podmíněném vyloučení stanoví ředitel školy nebo školského zařízení zkušební lhůtu, a to nejdéle na dobu jednoho roku. Dopustí-li se žák nebo student v průběhu zkušební lhůty dalšího zaviněného porušení povinností stanovených tímto zákonem nebo školním nebo vnitřním řádem, může ředitel školy nebo školského zařízení rozhodnout o jeho vyloučení. Žáka lze podmíněně vyloučit nebo vyloučit ze školy pouze v případě, že splnil povinnou školní docházku.

(3) Zvláště hrubé slovní a úmyslné fyzické útoky žáka nebo studenta vůči pracovníkům školy nebo školského zařízení se vždy považují za závažné zaviněné porušení povinností stanovených tímto zákonem.

(4) O podmíněném vyloučení nebo o vyloučení žáka či studenta rozhodne ředitel školy nebo školského zařízení do dvou měsíců ode dne, kdy se o provinění žáka nebo studenta dozvěděl,

nejpozději však do jednoho roku ode dne, kdy se žák nebo student provinění dopustil, s výjimkou případu, kdy provinění je klasifikováno jako trestný čin podle zvláštního právního předpisu. O svém rozhodnutí informuje ředitel pedagogickou radu. Žák nebo student přestává být žákem nebo studentem školy nebo školského zařízení dnem následujícím po dni nabytí právní moci rozhodnutí o vyloučení, nestanoví-li toto rozhodnutí den pozdější.

Zákaz činnosti a propagace politických stran a hnutí, zákaz reklamy.

Obecně platí, že působnost školy se omezuje pouze na poskytování vzdělávání a s ním přímo související činnosti a žák by neměl být postihován za jednání, kterého se dopustil mimo školu (ve svém volném čase). Konkrétně to například znamená, že žákovi za takové jednání nebude uložena důtka třídního učitele.

Hranice mezi školním a mimoškolním jednáním nemusí být ve všech případech zřetelná, ukazuje se to kupříkladu na jevu kyberšikany, kdy je třeba pečlivě zvažovat souvislost se vzděláváním (tzv. school nexus).

Podle § 7 odst. 1 zákona o sociálně právní ochraně dětí (359/1999 Sb.) každý může upozornit rodiče na závadné chování jejich dětí a škola má také tuto možnost, pokud se o závadném chování žáka, byť mimo školu, dozví.

Podle § 10, odst. 4 uvedeného zákona platí, že školy a školská zařízení jsou povinny oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti nasvědčující tomu, že v konkrétním případě jde o dítě vyžadující sociálně právní ochranu, a to bez zbytečného odkladu poté, co se o takové skutečnosti dozvědí.

Děti vyžadujícími sociálně právní ochranu jsou děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, požívají alkohol nebo jiné návykové látky, jsou ohroženy závislostí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší patnáct let, čin, který by jinak byl činem trestným, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití (ust. § 6, zákona 359/1999 Sb.) Podle: Rodina a škola, 1/2014, s. 27, Právní poradna MŠMT: Hlásit přestupky, které se nedějí na půdě školy?

Školní řád

Provoz a vnitřní režim školy upravuje školní řád každé školy.

Školní řád vydává ředitel školy a kromě jiného také v souladu se školským zákonem upravuje podrobnosti k výkonu práv a povinností dětí, žáků a studentů a jejich zákonných zástupců ve škole a podrobnosti o pravidlech vzájemných vztahů s pedagogickými pracovníky.

Všichni pracovníci školy jsou povinni dodržovat školní řád a další vnitřní předpisy školy, které mohou stanovit další podrobnosti ohledně výuky a s ní souvisejících záležitostí.

Kázeň

Mravní síla člověka je v jeho schopnosti omezovat vlastní přání.

(J. W. Goethe)

Aby sociální systém (tedy i škola) fungoval, vyžaduje regulaci chování jeho členů. A to prostřednictvím pravidel a sociálních norem, jejichž dodržování (tj. kázeň) je vyžadováno. Jde o to, že člověk je živočich schopný kázně a člověkem se stává také tím, že je k ukázněnosti přiveden.

V souvislosti s tímto konstatováním připomeňme mravní, morální dimenzi vztahů mezi žáky, učiteli a učiteli a žáky. Podle J. A. Komenského je škola bez kázně jako mlýn bez vody.

Co je efektivní jsou jasná a splnitelná pravidla, kdy žáci jsou spoluvůrci svého (nejen) vyučování a spoluzodpovědní za jeho průběh. Děti jsou realisté, nebudou navrhnout věci, které nejsou podle zdravého rozumu. Totiž represivní pojetí školy učí děti podvádět a unikat disciplinárním opatřením.

Školní kázeň má respektovat práva a důstojnost dítěte. (Úmluva, čl. 28)

Dobrá škola má bezpečné školní klima.

Odpovědná škola je taková škola, která kromě tradičního vzdělávání žáků bere v úvahu sociální, kulturní a vzdělávací potřeby místa, tj. prostředí, ve kterém působí.

Negativní jevy ve škole

Poruchy chování, vzdorovitost, lhaní a podvody, krádeže, záškoláctví a útoky ze školy. Mezi negativní sociálně patologické jevy, tedy sociálně a právně nežádoucí jevy, jejichž podstatou je porušování práv dítěte dítětem, jednotlivcem či skupinou dětí-spolužáků, patří frekventované asociální chování, totiž šikana, též mobbing či bullying, různého stupně a obsahu. Což jsou vztahy agrese a násilí, působící obětem bolest, podle M. Koláře jde o nemocné chování, které nelze přehlížet a je nutno hledat nové cesty k jeho uzdravení. Jistým nezanedbatelným fenoménem, který děti ohrožuje, je kyberšikana.

Výchovná intervence

Školy a jejich pedagogové vůči negativním projevům chování a jednání žáků vytvářejí školní preventivní programy, se kterými jsou pedagogičtí pracovníci seznámeni. Též je dostupná odborná literatura, jakož i metodické pokyny vydávané Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Ve školách pracují školní metodikové prevence a výchovní poradci. Některé školy mají školního psychologa. Osvědčují se školní parlamenty, také tzv. schránky důvěry. Jde o nezanedbatelný prostředek, kterým může školák sdělovat své názory, zvláště když ví, že se jeho sdělením bude vedení školy zabývat. Zvažuje se i sociální pedagog, pokud bude legislativně zakotven v katalogu pedagogických pracovníků (o což usiluje Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice, web. sosed.cz).

Děti a mládež ohrožují další negativní jevy, kterými jsou: návykové chování a závislosti, počítačová závislost a patologické hráčství (gamblerství), kriminalita a vandalismus, sprejerství a graffiti, sexuální deviace a prostituce, sexuální promiskuita, sebepoškození a sebevražedné chování, poruchy příjmu potravy (mentální bulimie či anorexie).

K prevenci a represi ve společnosti

Společnost musí hledat nástroje a mechanismy, jak se bránit té horší části, která nikdy lepší nebude.

Zdraví

Zdravá škola je taková škola, do které žáci rádi chodí, kam rodiče své děti rádi posílají a kde učitelé rádi učí. Jak pravil J. A. Komenský: škola má být líbezná.

Program Zdraví 21 vychází z mezinárodního programu *Zdraví pro všechny ve 21. století*. Tento program pro oblast školství stanovil několik základních priorit, a to:

Zvýšit míru zodpovědnosti za své zdraví a k tomu směřovat výchovu a vzdělávání člověka.

Vybavit učitele vědomostmi a kompetencemi, které jim umožní vést žáky ke zdravému způsobu života.

Pracovat na hodnotových preferencích učitelů, formovat jejich pozitivní postoj k ochraně vlastního zdraví.

Realizovat výzkumy a získávat vědecky podložené poznatky pro podporu zdraví.

Zdraví v holistickém (celostním) pojetí.

Člověk je jednotka bio-psycho-socio-spirituální.

Centrální koncepcí je celistvost. Což znamená, že zdraví lze chápat jako celek složený z částí na sobě navzájem závislých. Jestliže se cokoliv stane s jednou částí, bude to mít vliv na všechny ostatní. Jednotlivé prvky - aspekty zdraví – nutno chápat v kontextu se zdravím jako celkem.

Jde o tyto aspekty zdraví: (*Mens sana in corpore sano – zdravá mysl ve zdravém těle.*)

fyzické, mentální, emoční, sociální, osobní (seberealizační) a duchovní zdraví.

Fyzické zdraví je spojeno s tím, jak naše těla pracují a se zdravím každého systému v těle. Je důležité, abychom pochopili, jak jsou naše těla schopna pracovat, abychom mohli zjistit, kdy se můžeme těšit dobrému zdraví a kdy může být něco v nepořádku.

Mentální zdraví je spojeno s tím, jak získáváme informace, zda víme, kde získat informace, které potřebujeme, a jak se získanými informacemi naložíme. Musíme být schopni získat vědomosti z různých zdrojů a vykonat rozhodnutí zodpovědná vůči našemu tělu. (*Intelligenční kvocient – IQ je statistický ukazatel výkonu při testech inteligence. IQ statisticky velmi dobře koreluje s mírou úspěchu či neúspěchu člověka v jeho životě.*) (*Také se setkáváme s pojmem zdravý rozum – též prostý rozum, tedy: rozum (smýšlení) který je přirozený všem.*)

Emoční (emocionální) zdraví je spojeno s pochopením našich pocitů a se schopností vysvětlit je. Víme-li, jaký máme názor sami na sebe a na ostatní lidi, to nám pomáhá vysvětlit naše pocity tak, aby tomu rozuměli i ostatní. Je důležité být spojen s množstvím emocí a věřit, že některé jsou dobré a některé ne. (*Emoční inteligence - EQ – rozhoduje o tom, proč jsou různí lidé více či méně úspěšní, ačkoliv jejich IQ dosahuje podobných hodnot. Ti, jejichž emoční kvocient je vyšší, umějí pružněji řešit problémy i reagovat v situacích, které život přináší.*)

Sociální zdraví je spojeno s tím, jak vidíme sebe jako individuum, jako muže nebo ženu a jak vycházíme s ostatními lidmi. Potřebujeme pochopit co je pro nás opravdu důležité ve vztahu s rodinou, s přáteli, s chlapcem/dívkou a s jinými lidmi, se kterými se stýkáme. Měli bychom rozvinout schopnosti nutné ke zlepšení všech těchto vztahů. Lze tedy zdraví chápat jako rovnováhu organismu a jeho dobrou komunikaci s prostředím.

Osobní (seberealizační) zdraví je spojeno s tím, jak vidíme sebe jako osobnost, jak se rozvíjí naše ego (což je ta část naší osobnosti, kterou potřebujeme rozvíjet sebepoznáním, sebeuvědoměním a sebekoncepcí); čeho bychom chtěli dosáhnout; a jak pro sebe definujeme úspěch. Každý nacházíme sebenaplnění svým unikátním způsobem, způsobem, který je definován tím, čeho si ceníme a čeho chceme dosáhnout pro nás a pro naši společnost. Například někteří lidé nacházejí naplnění ve svém zaměstnání nebo kariéře, jiní ve své rodině a jiní v práci, kterou dělají ve vztahu k druhým. Sami pro sebe můžeme definovat úsilí, které přináší uspokojení našemu egu.

Duchovní (spirituální) zdraví našemu celkovému zdraví dodává životní energii. Je to spojeno se smyslem našeho bytí (čeho si ceníme a na čem nám opravdu záleží). Je to jádro naší existence, držící nás pohromadě, umožňující nám pochopit a uvést nás do vzájemného vztahu s ostatním pěti aspekty zdraví. Aby člověk onemocněl, musí být v nepořádku celá řada věcí, a jednotlivé fáze choroby jsou nejspíš odlišné u každého z nás.

V souhrnu jde o to pochopit, že každý ze šesti aspektů zdraví je důležitý.

(Čerpáno z materiálu SOROSOVY NADACE z roku 1992.)

Na výchově a vzdělávání se tedy mají podílet nejen zdravotnické subjekty.

Jde o zaměření do těchto oblastí:

zvýšení pohybové aktivity (zdraví souvisí s tělesnou zdatností)

ozdravení výživy (jíme, abychom žili, ne naopak)

podpora nekuřáctví

prevence drogových závislostí (alkohol a jiné toxikománie)

výchova k partnerství, rodičovství a prevence chorob přenášovaných pohlavním stykem, včetně HIV/AIDS

snížování zvýšeného arteriálního krevního tlaku adekvátní kombinací složek životního stylu.

Realizace, pokud jde o školství, se děje ve Školách podporujících zdraví.

Závěrem

Připomeňme usnesení Mezinárodní komise UNESCO pod názvem *Vzdělání pro 21. století*, kde v kapitole *Učení je skryté bohatství* jsou uvedeny čtyři pilíře vzdělanosti (J. Delors, bývalý předseda Evropské komise v letech 1985 až 1995):

1. **učit se poznávat** (poznat sebe a svět a připravovat se pro profesi)
2. **učit se jednat** (chovat se mravně a umět samostatně jednat)
3. **učit se žít mezi lidmi** (člověk je tu pro lidi a měl by umět zastávat role)
4. **učit se být člověkem** (být lidem užitečný)

K povšimnutí:

Již v roce 1920 ve městě Dalton (stát New York) poprvé zkušebně zavedla Helen Parkhurstová (1886-1973, žákyně Marie Montessori, 1870-1952) Daltonský učební plán, který je postaven na třech principech: *volnost*, znamenající učit se zacházet se svobodou, získat odpovědnost, *samostatnost*, kdy se dítě učí samostatně pracovat a *spolupráce*, které se učí prací v kolektivu. Je zajímavý postřeh H. Parkhurstové. Totiž zeptala se chlapce: „Myslíš, že rozumíš dospělým?“ A ten odpověděl „Myslím, že ne, nikdy jsem dospělým nebyl.“

Dne 5. dubna 2016

PhDr. Antonín Bůžek, Ph.D.

antonin.buzek@volny.cz